

EWA BANDROWSKA-TURSKA

S'PIEWACZKA OPEROWA

Seria: Profesorki Super-Babki
Nr odcinka: 164
Podseria: divy operowe

Polecana/Omawiana książka:

ZDZISŁAW BIESKE: *EWA BANDROWSKA - TURSKA. WSPOMNIENIA ARTYSTKI*,
Wydawnictwo: Czytelnik, Warszawa 1989.

Bohaterką kolejnego odcinka jest Pani [Ewa Helena Bandrowska-Turska](#), która urodziła się 20 maja 1894r. w Krakowie, a zmarła 25 czerwca 1979 roku w Warszawie. Zatem Jej dzieciństwo przypada na ostatnie lata XIX wieku, gdy Polska pozostawała nadal pod zaborami. Przeżyła 85 lat, dwie wojny, karierę kończyła w czasach socjalizmu Edwarda Gierka.

Omawianą książkę wydano 10 lat po Jej śmierci. Eseista odstuchał Jej archiwalne nagrania – zestawione poniżej!!! Oprócz czytania książki – **trzeba to** zrobić koniecznie... Czy nasza HEROINA jest (nadal) znana? Zdaje się, że zupełnie

popadła w zapomnienie, a rolą tego eseju jest przypomnienie tej wielkiej Postaci. Tu słowo HEROINA, pasuje podwójnie, bo całe życie borykała się z chorobami płuc, trzeba było niezwykłego hartu ducha, aby mimo to rozwijać karierę śpiewaczki operowej. Nie miała dzieci, może sprawa zdrowia miała z tym związek...

W naszej serii są już odcinki o wielkich divach operowych np.: 32, 116 oraz 117.

O autorze książki nie można znaleźć prawie żadnych informacji. Jest on podany na okładce – co jest logicznie sprzeczne z tytułem. Okazuje się, że fragmentami są teksty Bohaterki, a częściowo uzupełniają je komentarze Pana Zdzisława Bieske. Między innymi są to analizy ówczesnej prasy: recenzji, informacji codziennych – co ciekawie komentuje on same wspomnienia, dodając im historycznego tła. Musiało to być niezwykle pracochłonne, aby dotrzeć to tychże materiałów archiwalnych. Książka ma sztywne okładki, jest zszywana, ma 288 stron, mały format (zeszytowy). Są dwie wkładki zdjęciowe. Te strony nie są numerowane, zdjęcia są czarno-białe. Od wydania minęło ponad 30 lat, papier wyraźnie się postarzał.

Wstęp napisał oczywiście Pan Bieske. Dziękuje w nim wielu osobom za przekazanie listów, fotografii, recenzji i innych dokumentów. Zatem przeprowadził kwerendę także wśród Jej znajomych. Podano także iż inicjatorem książki był Józef Tejchma¹, wieloletni minister kultury, który był – serdecznym przyjacielem Artystki. Ona sama osobiście przekazała pewne materiały – np. strona 215: „listy własnoręcznie oddała mi Ewa Bandrowska” !!. Zatem Pan Bieske jest raczej edytorem tejże książki.

---

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Tejchma; minister kultury w latach 1974-1978 oraz 1980-182.

Czytając książkę „zanurzamy się w inny świat”, świat ludzi mądrych, patriotów, o szerokich horyzontach, ludzi pięknych i dobrych, ludzi czynu – warto przeczytać, warto zrozumieć co to szlachetność, całkowite oddanie sztuce. Ona nie mówi nigdy o swoim patriotyzmie, ale dowiadujemy się o tym pośrednio.

Nasza Heroina wychowywała się w środowisku muzycznym i naukowym. Była bratanicą sławnego kiedyś tenora, Aleksandra Bandrowskiego². Jej ojciec uzyskał doktorat z chemii na Politechnice Lwowskiej, a habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim. W Krakowie przez wiele lat był profesorem chemii³, był także niezwykle aktywnym działaczem społecznym m.in. wiceprezydentem Krakowa⁴. Udzielał się też w towarzystwach i organizacjach naukowych – m.in. był członkiem PAU tj. Polskiej Akademii Umiejętności.

Mama Artystki, Adela Bandrowska, a domu Chowanetz, „była zagorzałą społecznicą” (str. 19). Jak to wtedy bywało, zajmowała się domem. Ewa miała dwóch znacznie starszych braci. Ojcem chrzestnym Ewy był Adam Asnyk⁵. Przez dom rodziców oraz Jej życie przeszedł korowód najwybitniejszych ludzi epoki. Spotykając się z wielkimi można mieć inspirację do stawania się im podobnym, Ona taką postawę przyjęła w całym swoim życiu. W książce analizowany jest dokument JEJ chrztu świętego z Kościoła Mariackiego w Krakowie (str. 24). Na szczęście takie dokumenty przetrwały II Wojnę Światową.

Nasza Bohaterka była wykładowczynią w kilku uczelniach artystycznych w Polsce. Uzyskała także tytuł profesora, charakterystyczny dla polskiego systemu awansu akademickiego, nadawany obecnie przez

---

² https://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Bandrowski; o krewnym Bohaterki, gdzie dowiadujemy się iż do rodziny należał także literat Juliusz Kaden-Bandrowski.

³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Ernest_Bandrowski; o ojcu Bohaterki.

⁴ <https://encyklopediakrakowa.pl/slawni-i-zapomniani/86-b/1071-bandrowski-ernest.html>; informacje o ojcu w ENCYKLOPEDII KRAKOWA (internetowej)!!!!

⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Asnyk; o wybitnym Polaku, pochowanym na Skałce w Krakowie.

Prezydenta Polski. W latach 1945–1949 pracowała w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie. Następnie w latach 1949–1951 w Wyższej Szkole Operowej w Poznaniu – dziś mają one **inne nazwy**. Kolejnym miastem na trasie Jej działalności artystycznej była Warszawa. Występowała w Operze do 1960 roku, a następnie wykładała w Konserwatorium Warszawskim, gdzie uzyskała **tytuł profesora sztuki wokalne**.

Przez wiele lat była prezeską Kapituły Członków Zasłużonych Stowarzyszenia Polskich Artystów Teatru i Filmu.

Zatem słusznie znalazła się w naszej serii. Profesura to mniej znany rys Jej życia. Autor opisuje sytuację, gdy została wezwana na milicję (SB?) na przesłuchanie – bo ktoś doniósł iż, **zaniedbuje** obowiązki profesora w Krakowie. Było tak iż rzeczywiście wyjeżdżała wielokrotnie na występy zagraniczne. Ale okazało się, że wszystkie wyjazdy były służbowe!!! Donosił ktoś złośliwy, „niekumaty” – w socjalizmie stalinowskim otrzymanie paszportu do ZSRR (Związku Radzieckiego) na wyjazd prywatny było absolutnie niemożliwe.

Wracamy do dzieciństwa Bohaterki. Mieszkali na ulicy Brackiej w centrum Krakowa. Artystka pisze (str.21): „[...] moja śliczna mama” nadzwyczaj kochała pierwородnego syna Adama. Drugi jej brat miał na imię Witold. W domu pracowała jeszcze kucharka Magdusia. Działalność mamy BOHATERKI to imprezy dobroczynne, przedstawienia amatorskie oraz zabawy w rodzaju „Święta Stońca” – co wydaje się lekko dziwne. W domu bywała babcia z Sambora (niezwykle ulubiona), a także brat ojca – wielki śpiewak operowy Aleksander. Występował głównie w Niemczech, ale też w całej Europie i Stanach Zjednoczonych. Ze stryjem łączyła Ewę miłość do zwierząt. Rodzice bywali u Aleksandra i jego żony, którzy „prowadzili w Krakowie dom otwarty”. Bracia byli znacznie starsi od naszej Bohaterki.

Zdarzyła się rodzinna afera – brat Adam wyjechał na studia do Wiednia, ale je porzucił wydając bezsensownie pieniądze rodziców. Na ratunek do Wiednia

pojechała mama. Jednak później jakoś sobie radził w życiu – zamieszkał w Zakopanem. Ona z kolei miała pewne kłopoty ze szkołami. Rodzina była „dynamiczna”, może trochę nietradycyjna. Została relegowana z gimnazjum gdyż świetnie jeździła i tańczyła na łyżwach, tańcząc w parach z chłopcami. Zaczęła też chorować na płuca, skoro miała krwotoki, to musiała być to gruźlica. Wyjeżdżała na leczenie do Włoch.

Rodzice znaleźli Jej nową inną szkołę. Wysłali Ją do Lwowa, gdzie mieszkała na stacji u państwa Kadyi. Profesor Henryk Kadyi⁶ zajmował się anatomią. Znowu miała okazję poznać ludzi wybitnych. Rozdział III ma tytuł „Nauka” (str. 42). Maturę uzyskała w Gimnazjum św. Jadwigi we Lwowie.

We Lwowie nasza Bohaterka zaczęła bywać w Operze Lwowskiej m.in. widziała i słuchała takich dzieł jak: Madame Butterfly, Cyganeria, czy Halka. Były to ostatecznie lata Monarchii Habsburskiej – opera zdobyła poziom ogólnoeuropejski – zespół dawał gościnne przedstawienia między innymi: w Mediolanie (Halka) /1905/, Wiedniu /1910/ oraz w Paryżu /1913/.

Ewa zapragnęła zostać śpiewaczką operową. Pomógł stryj. Wzięła prywatne lekcje u pani Heleny Zboińskiej-Ruszkowskiej⁷ we Wiedniu. Ojciec wynajął dla Niej pokój w centrum stolicy imperium. Po powrocie do domu zgłosiła się na przesłuchania /casting/ do Opery Lwowskiej. Rozdział IV pt. „Debiuty” zaczyna się na stronie 52. Wystąpiła w tejże Operze „Holender tułacz” w roli Senty. Był rok 1917, trwała I Wojna Światowa, jednak trochę inna niż II-ga. Kolejny debiut w Teatrze Wielkim w Warszawie – śpiewała partię Małgorzaty w „Fauście” – w dniu

---

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Kadyi; o profesorze Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie.

⁷ https://pl.wikipedia.org/wiki/Helena_Zboi%C5%84ska; o mistrzyni naszej Bohaterki, która po wojnie, mieszkała w Krakowie i była profesorem w Konserwatorium – a zatem nauczycielka i uczennica spotkały się jako koleżanki w jednej instytucji!!

19 lutego 1917 roku. Tu pan Bieske cytuje recenzję krytyka teatralnego z „Kuriera Warszawskiego”. Jest niezwykle pochwalna, entuzjastyczna. Wróciła do Lwowa, dostawała kolejne role m.in. w Traviacie, które bardzo lubiła w czasie całej swojej światowej kariery.

W naszej serii nie streszcza się książek, każdy sam musi sięgnąć po oryginał. Eseista zapewnia, że warto.

Kolejny rozdział to małżeństwo z Marianem Turskim. W Wikipedii znajdziemy inną osobę o tym nazwisku!!!! Małżeństwo było udane, umarł wcześniej od swojej Żony, a Ona opiekowała się nim w domu. Zabrano go w końcu do szpitala, przeżył tam jeszcze dwa dni.

Kolejne rozdziały to VI – Emil Młynarski⁸ oraz VII – Ferment. Tu Artystka wspomina wybitnego dyrygenta. Miała szczęście spotykać w życiu geniuszy. Z kolei w Fermentie pisze o tym, iż akceptowała nowe trendy w muzyce, w tym m.in. twórczość Karola Szymanowskiego. Akceptowała także występy na recitalach. Zaczęła się Jej światowa kariera. W 1932 roku wyjechała do Paryża – opracowała nowy program pieśni nowoczesnych Szymanowskiego, Ravela, Roussela oraz Debussy’ego. Tu włącza się Pan Bieske cytując analizy krytyczne z gazety „Journal de Debats” z 18 kwietnia 1932r., gdzie Maurice Imbert pisze same pochwały o Jej występach: „dysponuje – rozwiniętym sopranem – doskonale jednolitym, wspaniale postawionym i emitowanym, który jest mocny i o rzadkiej giętkości”. Otrzymała dalsze kontrakty do Belgii (Antwerpia) i innych miast we Francji.

Rozdział VIII to „Koncerty w Związku Radzieckim”. W 1920 roku zakończyła się wojna z Sowiecką Rosją, a w latach 1924 i 1925 Warszawa gościła Igora Strawińskiego i Sergiusza Prokofiewa, a już w 1921 roku mniej znanych Mikołaja

---

⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Emil_M%C5%82ynarski; o wielkim muzyku, zmarłym w 1935 roku.

Orłowa czy Dymitra Smirnowa. W roku 1927 na Pierwszy Konkurs Chopinowski przyjechało 4 Rosjan – Lew Oborin (pierwsza nagroda), Grigorij Ginsburg (4 nagroda), była też Róża Etkin. Co za dziwna sprawa. Co za los, że potem była znowu wojna. Niby normalne kontakty kulturalne międzynarodowe, ale przecież Stalin **obmyślał wojnę!!** Republika Rad miała być, aż po Ocean Atlantycki.

Nasza Bohaterka wyjechała po raz pierwszy do Moskwy w 1933 roku (str. 129) „z Grzegorzem Fitelbergiem⁹ (przez znajomych zwany *Ficio*), Karolem Szymanowskim, Eugenią Umińska¹⁰ i Henrykiem Sztompką”. Koncertowała w wielu miastach ówczesnego ZSRR tj. Leningradzie, Kijowie i Odessie.

Inne destynacje to USA, Niemcy (Hamburg), Wiedeń; śpiewała w kilku językach m.in. po francusku i po niemiecku.

II Wojna Światowa – Ona z mężem znaleźli się we Lwowie. W takiej sytuacji odmówiła koncertów władzom okupacyjnym (Rosjanom), zapewne nie było to łatwe, nie wiadomo czym groziło.

Po pewnym czasie, wrócili z mężem do Warszawy do Generalnej Guberni, na granicy rosyjscy żołdacy okradli Ją z całej biżuterii. Co można było wieźć ? może jedną walizkę!! Może myśleli, że Hitlerowcy są mniej źli??

Pracowała w Warszawie w różnych dziwnych miejscach i zawodach; m.in. parzyła kawę, a potem podawała ją jako kelnerka, w kawiarni „U artystek”. Wielokrotnie była namawiana, aby „**chałturzyć**” w imprezach dla Niemców, zapewne liczył się

---

⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Grzegorz_Fitelberg; o słynnym dyrygencie.
<https://culture.pl/pl/tworca/grzegorz-fitelberg>; dalsze informacje. Uratował się wyjeżdżając z Polski do Europy Zachodniej.

¹⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Eugenia_Umi%C5%84ska; skrzypaczka; będzie bohaterką, jednego z kolejnych odcinków.

Jej niemieckojęzyczny repertuar. Zawsze odmawiała, taka wydaje się to prosta rzecz. Podaje nazwiska tych co się Niemcom przystęgiwali...

Na szczęście w lecie 1944 roku wyjechali w okolice Warszawy. Nie wrócili ostatnią „elektryczką”, bo ich wielki pies uparł się by nie wsiadać. Starali się go ciągnąć, pociąg nie czekał, zostali na peronie. Nie brali udziału w Powstaniu Warszawskim. Może to uratowało im życie.

Po wojnie Kraków – nie był na szczęście zniszczony. Profesura i koncerty. Została zaproszona do ambasady ZSRR. Co będzie (?) nie było to wtedy takie pewne. Ambasador Rosji Sowieckiej powiedział Jej, że **rozumie Jej odmowę** koncertów w czasie wojny!!!! Mieli Jej „teczkę”, przygotował się na wizytę – wręcz nie można w to uwierzyć!!!! Teraz dostała nowe zaproszenie na tournée po „Związuniu”, teraz mogła się zgodzić i pojechała.

Książka jest niezwykle pięknie i ciepło napisana. Gwiazda miała w sobie niezwykłą pogodę ducha, mimo iż opisuje liczne pobyty w szpitalach i sanatoriach (wielokrotnie w Zakopanym). Jest jeszcze wiele przygód do przeczytania. Kto doczyta przypisy i sam się zainteresuje – nauczy się wiele z historii Polski, zapewne będzie bardziej dumny z bycia Polakiem.

Książka jest wręcz gorąco polecana.

LINKI

- (a) <https://culture.pl/pl/tworca/ewa-bandrowska-turska>; na portalu CULTURE.
- (b) <http://janek.czarnieckiego.pl/artysta/ewa-bandrowska-turska/>; informacje i zdjęcia; kilkanaście.
- (c) <https://archiwum.teatr Wielki.pl/baza/-/o/ewa-bandrowska-turska/201751/20181>; info z Teatru Wielkiego!!
- (d) <https://infotezy.ujk.edu.pl/wp-content/uploads/2022/06/Pobochoa.pdf>; artykuł naukowy; o przedwojennych gwiazdach operowych oraz grających na różnych instrumentach.

Nagrania z płyt winylowych

(słyszać trzaski rysika po płycie, niedzisiejsze)

- (i) <https://www.youtube.com/watch?v=NIjjUC4jL4>; Traviata
- (ii) <https://www.youtube.com/watch?v=QTB-BObx4Fg>; Król Roger
- (iii) <https://www.youtube.com/watch?v=Kxtc1wLjHNE>; Złota rybka, Stanisław Moniuszko.
- (iv) <https://www.youtube.com/watch?v=bLru0lcPbe4>; Polna różyczka, Stanisław Moniuszko.
- (v) https://www.youtube.com/watch?v=5IKt_MZleOE; Ave Maria.
- (vi) <https://www.youtube.com/watch?v=jYAQVMbr8lg>; Halka.
- (vii) <https://www.youtube.com/watch?v=Chy7IMq3Ap4>; koncert – 45 minut – płyta z Rosji (Miełodija): //Всесоюзная Студия Грамзаписи – Д 014091-2//.

Dodatek – wybrane nagrody:

- Order POLONIA RESTITURA (lata 30–ste) – zdjęcie we wkładce – Heroina odbiera odznaczenie z rąk ministra Wojciecha Świątosławskiego.
- Nagroda Państwowa I Stopnia (1952).
- Order Sztandaru Pracy I klasy (22 lipca 1949).
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (11 listopada 1937).
- Złoty Krzyż Zasługi (9 listopada 1931).

ZDJĘCIA PRZY OKAZJI

NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Narodowe Archiwum Cyfrowe

*****

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Narodowe Archiwum Cyfrowe

W Polskim Radio przed II Wojną Światową

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Koncert w Moskwie

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Warto kliknąć na zasoby NAC - zdjęć jest jeszcze kilkanaście!!!

Początek godz. 18
Wstęp bezpłatny

ARRIA MAZOWIECKA 5

Sobota, 26 kwietnia,

EUGENIA UMIŃSKA

RECITAL SKRZYPCOWY

Niedziela, 27 kwietnia

EWA BANDROWSKA-TURSKA

PRZY AKOMPANIAMENCIE DUETU FORTEPIANOWEGO
LUTOSŁAWSKI – PANUFNIK

Publ. T. Paluszak, Mazowiecka 5, tel. 088-21

Początek godz. 18
WSTĘP BEZPŁATNY

ARRIA MAZOWIECKA 5

15 LUTEGO (sobota)

EUGENIA UMIŃSKA

RECITAL SKRZYPCOWY

16 LUTEGO (niedziela)

EWA BANDROWSKA-TURSKA

MUZYKA HISZPAŃSKA
przy akompaniamencie dwóch fortepianów
Lutosławski - Panufnik

MAZOWIECKA 5

ARRIA

Początek godz. 18
WSTĘP BEZPŁATNY

Publ. T. Paluszak, Mazowiecka 5, tel. 088-21

Plakaty z występów z Eugenią Umińską, która jest Bohaterką innego odcinka serii!!!

POL. 33M. C. 1493. 554

PAŃSTWOWA IMPREZ **ARTOS** ORGANIZACJA ARTYSTYCZNYCH

WIECZÓR WALCÓW B34

XXIV 5 EWA 1493.554
BANDROWSKA – TURSKA

PROGRAM

GOENDO WERER	I Aria Margarety z opery „Faust” Zaproszenie do tańca
ZELEŃSKI CZAJKOWSKI WŁASOW	II Aria z opery „Gojśka” Na lotu Wahania
PUCINI HESPIGHI ARISTI	III Aria Musetty z opery „Cyganki” Invito alla danza Parla
SIBELIUS POULENC STRAUSE	IV Valse triste Paris Odysej wiosenne
Akompaniament	NELLY BOGACKA

Wyd. Warszawa 1963 32 500 zł. 3-2 (1963) 196

Dzisiejsza Akademia Muzyczna w Poznaniu

*****

*****

TEATR NARODOWY W WARSZAWIE

Pomnik Stanisława Moniuszki – nazywanego ojcem opery polskiej, narodowej
Nasz HEROINA pięknie śpiewała jego pieśni – posłuchajcie Państwo!

*****

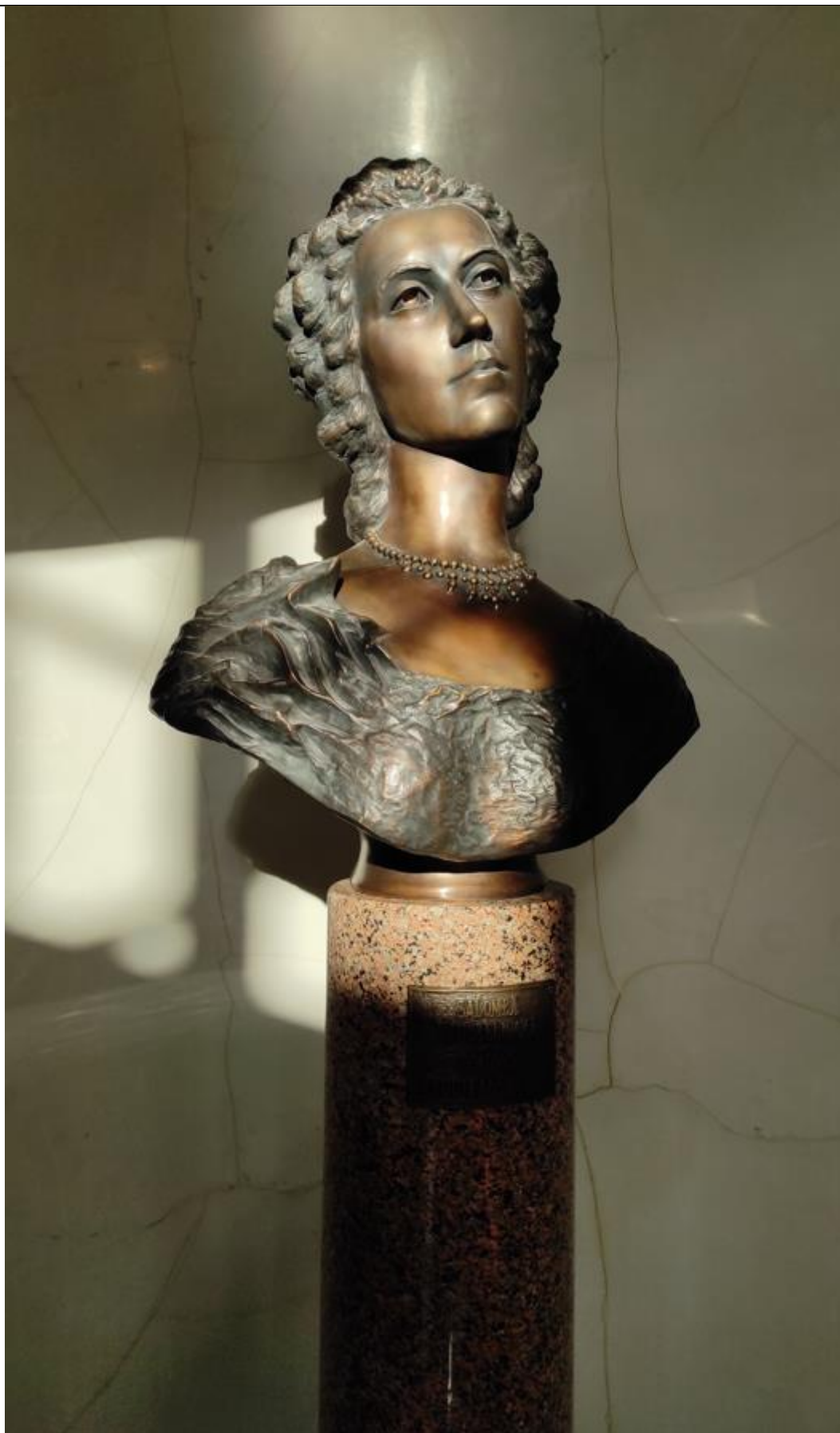
*****

*****

Koleżanka z Opery Lwowskiej

Rzeźba w Parku Łazienkowskim w Warszawie

Zdjęcia wykonał Stan Zawiślak (eseista) + Archiwa (NAC + POLONA)